

Juan Mari Lekuona: Argiaren polena

Patxi EZKIAGA

Hitzaldi hau lau zatitan banatu dut, Juan Mariren poetikan aurkitu dudan zenbait arlo lantzeko asmoz. Lehenengo zatian irudiak bere obran duen garrantziari ekingo diot, eta irudia lantzeko erabiltzen duen teknikari. Bigarrenean, formen analisiari ekiten saiatuko naiz. Hirugarrenean, aldiz, Lekuonaren surrealismoa aztertzen ahaleginduko naiz, azkenean bere olerkigintzaren biluztasun isilari ekiteko. Badakit hauetako arlo bakoitzak beharko lukeela analisi askoz zabala-go eta sakonagoa, baina nahiago izan dut galari modu orokorrago batean ekitea, ikuspegi osoago bat ematearren. Hori izan da, bederen, nire asmoa.

I. IRUDIAREN ARTISAUTZA

Pound-ek "istant batean, lipar batean konplexutasun intelektual eta emozionala sortarazten duen zerbait" bezala definitzen du irudia. Horrek esan nahi du irudiak bi aurpegi edo funtzio dituela: intelektuala eta emozionala. Alde intelektual horrek ere bi arlo betetzen ditu: alde batetik, objektu naturalaren irudi bisualizatua; bestetik, objektu natural horri berari buruzko kontzeptua.

Beraz, hori horrela izanik, begi bistakoa dugu zein garrantzizkoa den irudiarekin loturiko zurruntasuna eta zehaztasuna. Horri esker, kontzeptua ez da izango irudi bisualizatuaren araztasuna lausotuko duen ideien nahaste-borrastea. Terminologiaren zurruntasunari eta

zehaztasunari buruz ari garenean, batik bat irudiaren funtzio intelektualari buruz ari gara.

Horren guztiorren azpian, Lekuonarengan oso garbi ikus daitekeen bezala, printzipio ESTETIKO bat dago, poemaren BARNE EGITURAREN KOHERENTZIARI DAGOKIONA. Ez dago dudarik terminologia desegoki batek ahuldu egiten duela egituraren koherentzia eta trinkotasuna.

Uste dut, lehia hau, koherentziarena, Juan Mari Lekuonaren olerkigintzan hasiera-hasieratik sumatzen dela, eta orain arteko bere ibilaldi poetiko guztian zehar.

Bestalde, irudiak aurkezten duen konplexutasun osoaz dihardugunean, funtzio emozionala ere badaukagu buruan. Konplexutasun hori, liparraren bat-batekoan aurkezten denean, denboraren eta espazioaren mugetatik haraindiko askatasun zentzua esperimendatzeko, bat-bateko hazkunde batena, artelanik handienen presentzian esperimendatu dezakeguna.

Bat-bateko askatasun esperientzia hori, bat-bateko hazkundearena, seguruenik poemari ematen diogun erantzun estetikoari dagokio, kontenplazioak hain beharrezko duen loturarik ezari, unetxo batez denboraren eta espazioaren mugak hautsita gelditu balira bezala, gure EGO-a ez bezalako beste zerbaiten kontenplazioan.

Orduan, nik uste dut esan dezakegula Lekuonaren obran antzematen den bat-bateko askatasun inpresio hau poemaren barne trinkotasun eta koherentziaren ondorioa dela, poemaren hizkuntzaren araztasunari, zurruntasunari eta zehaztasunari esker lortutako barne egituraren perfektioarena, soinuaren, musikaltasunaren, eta esanahiaren eskutik etorriko zaiguna.

Bestalde, esperientziaz dakigu, sentimendu hau, inpresio hau, idazlearengan eta irakurlearengan, biengan, bihurtzen dela erantzun estetiko. Idazleak berak zirrara sakona esperimendatzeko idatzten duenak halako barne egitura koherentea duela ohartzen denean eta, nire iritziz, horretan datza oraintxe bertan alpatzen nuen bat-bateko hazkundearen, bat-bateko liberazio eta askatasun zentzua. Era berean, antzeko munduan murgiltzen da irakurlea bera ere poemaren edertasunaz jabetzen denean, zaila izango bazaila ere idazleak esperimendatu dezakeen sorkuntzaren zirrara neurri berean esperimendatzea.

Juan Mariren poesian erreparatuta, alpatzen ari garen prozesu

hau hiru plano ezberdin eta osagarrietan gertatzen dela esan deza-kegu. Behin edo behin Ted Hughes-i entzuna diot, Ezra Pound-i jarraituz segur aski, hauexek izan daitezkeela eskemaren hiru plano horiek. Nik, behintzat, horrela ikusten ditut Lekuonaren obran:

1. Phanopoeia

Phanopoeia hitza, irudia, agerkunde baten modura, gure irudi-
men bisualari eskaintzen zaien momentuari dagokio. Agerkunde bati
buruz ari baikara, poesiaren Tabor mendiko esperientziari buruz.
Edertasuna zein itsusitasuna, kontzienteki, gure bizitzaren osagari
egin nahi izan ditugun guztiok dauzkagu halako agerkunde askoren
oroimenak, phanopoeia, irudiak gure irudimen bisualari egin dion
erasoarena, esango genuke.

2. Logopoeia

Jauzi egin digun irudiaren irudimen bisualak, ideia-asoziazio bat
bultzatzen eta estimulatzen du.-Asoziazio hori intelektuala izan daite-
ke, edo emozionala, eta HITZAREN, LOGOSAREN bitartez egiten da.
Poema ona izango bada, sentimenduen koherentziari lotuta ager-
tuko da betiere.

3. Melopoeia

Izen honekin poemaren erritmoak eraikitzen duena adierazi nahi
dugu, hizkuntzaren soinu eta erritmoen arteko harremanek sorta-
razten duten zirrara. Hemen musikaltasuna da ideia nagusia.

Hiru arlo hauek ongi loturik eta ongi orekatuta azaltzen direnean
mintza gaitzke poemaren barne egituraren koherentzia eta trinkota-
sunari buruz.

Uste dut Lekuonaren poesia aztertzen duen edonork ikusi ahal
izango duela oihartzuarrak ahalegin berezia egin duela horretan, mai-
sutasun berezia erakutsi duela aztertzen ari garen arloan.

Juan Marik hiru faktore hauei esker lortu ditu poemaren barruko
emozio-harremanak: bat, soinuak esanahiarekin dituen barne harre-

manei esker; bi, soinuaren egiturak esanahiaren egiturekin dituzte-
nei esker; eta hiru, egituraren osotasunezko trinkotasun eta kohe-
rentziari esker.

Horregatik, esan dezakegu Lekuonarengan pentsaera sortzailea
irudietan, musikan agertzen dela; eta soinuarentzat musikaltasuna
ikusmenarentzat irudi zehatza bezain inportantea dela. Esan nahi
dut, Juan Mariren poesian osagarrien arteko harremanen mundua
guztiz antolatua, organizatua dela, Lekuonaren poemetan musikalta-
suna soinu egituratua baita, irudi zehatza pultsio bisual egituratua
den bezalaxe.

Hori aurreratuta, bada beste zerbait Lekuonaren olerkigintzan
oso nabarmentzen dena: poemaren gaiak ez du, halabeharrez, natu-
ra bera edo naturarekin zerikusirik duen zerbait izan behar. Ez beti
behintzat. Nahikoa da gaiak berezko bizitasun erritmikoa izatea, bizi-
tasun erritmiko horri esker bizirik egotea. Hau oso garbi ikusten da
koplak lantzen dituenean, egia bada ere, Juan Marik, normalean, lotu
egiten dituela biak: natura eta bizitzaren erritmoa

Hau, orain arte aipatu dugunarekin bat dator. Lekuonaren olerki-
gintza barne koherentzia eta trinkotasun terminoetan definitzen du-
gunean, bizitasun terminoetan definitzen dugu, hilik dagoen poemak
ez baitu loturarik, birrindu egiten baita. Horrekin esan nahi dugu
poemaren heriotzaren printzipioa eta koherentziarik ezarena bat eta
bera dela.

Nik gutxitan ikusi ditut irudiaren agerkundea, hitza eta musikal-
tasuna, (azken batez, olerkariaren asmoen ahalbideak eta hizkuntza-
renak) Lekuonaren olerkigintzan bezain ongi bat eginik. Nik uste,
honetan antza handia du Xabier Leteren poesiarekin. Bere poemak
bategite horren fruitu dira. Gainera, uste dut, ahalegin hori prozesu
gisa ikusi beharko genukeela: lehenik, phanopoeiaren irudiaren jaur-
titzea, poemaren printzipio formala suposatzen duena; gero logo-
poeiak eta melopoeiak suposatzen duten artisauaren lana; azkenik
ekoizpen onak erakusten duen osagarri egituratzailleen barne trinko-
tasuna eta koherentzia.

Hori da Lekuonaren poesiaz lehenik eta behin esan nahi nuena.

Adibide gisa, aipatu nahi nituzke:

“Mindura Gaur” liburuko *Porlandi* eta *Azken Triptikoa*.

“Hondarrean idatzia” liburuko *Bihotza*, *Ura nigan* eta *Sua nigan*.

"Oihu ilunak espiralean" obrako *Bizileku*, *Esku 1* eta *Esku 2*.
 "Mimodramak eta lkonoak" liburuko *Izuen genesis*, batik bat.

II.- FORMEN ANALISIA

Horrela, formen analista gisan, hurbildu nahi izan dut Lekuona-
 ren poesiara formen analisi zorrotza modan ez dagoela jakinaren
 gainean; formen analisisa erabiltzen denean ere helburu estetiko ba-
 tekin erabiltzen dela jakinaren gainean. Beharbada, horrela izan
 behar du, formen analisiaren ballorik gorena poëmaren edertasu-
 na baita. Haatik, horrek ez du esan nahi beste arlo guztiak baztertu
 egin behar direnik, eta batik bat formen analisiak literaturaren inter-
 pretaziorako eskaintzen duen kontrola. Beharbada, literaturari bu-
 ruzko teoria, literaturaren historia eta literatur kritika sarriegi guztiz
 bereiztuta azaldu ditugulako gertatu da formen analisiari hartu zaion
 errezeloa.

Hau, beharbada nire burua justifikatzeko, esanda, ziur nago
 askori "Le cercle des poètes disparus" filmeko irudia etorriko zitzai-
 zuela burura, Keating-ek (oi kapitaina, kapitaina) ordezkatu zuen ira-
 kasle zaharra, Walt Whitmanen poesiaren edertasuna neurtu nahian
 zebilela, formen analisisa barregarritasunaren muturretara eramanda.

Formen analisisa dela eta, gaurko solasaldi honetarako Lekuona-
 ren olerkigintza aztertzeari ekin diodanean nire helburua ez da izan
 honako poema hau edo beste hobeto ulertzea, bere obrako formen
 analisiaren eta interpretazioaren arteko harremanak aipatzea baizik,
 Juan Mari bere obraren nondik norakoa definitzean ibilaldi luze bati
 buruz hitz egiten duen arren bai baitira konstante batzuk, hezurdura
 gisa har ditzakegunak, betiere bere olerkigintzan presente daude-
 nak.

Lehen esan dudan bezala, Lekuonaren obran bada osagarri bat
 beste guztien gainetik nabarmentzen dena: egituraren koherentzia
 ikaragarria. Egitura aipatzen dudanean poema baten barruko osagarri
 organizatu guztien arteko harremanen osotasuna adierazi nahi dut,
 osagarri horiek esanahiari nahiz soinuari dagozkionak izan daitezkee-
 la kontuan hartuta. Hau da, zein diren osagarriak eta zein osagarri
 horien arteko harremanak, antzekotasun eta ezberdintasun, oreka
 eta kontraste, jarraipen eta jarraipenik ezaren klabeetan ulertuta.

Juan Mariren olerkigintzan sentimenak adina garrantzia baldin badu gogoetak, (eta uste dut ez dagoela horri buruzko dudarik, bere poesia, oro har, oso metafisikoa baita), hauek dira egin behar diren galderak: Zein da sentimen eta gogoeta horiek adierazteko moduaren egitura? Zein dira, bere obran, soinuak soinuarekiko, esanahiak esanahiarekiko, zatiak zatiarekiko dituzten harremanak? Zein da harreman horien guztien harmonia? Beste modu batera esanda: zer ikusten da Juan Mariren poesian, formen analisi zehatza egiten bada?

Ondorio hauetara iritsi naiz:

- 1.— Lekuonaren olerkigintzan MUGIMENDUA da bortizkien senti daitekeen ezaugarria; edonon senti daitekeela uste dut, bere lehen poemetatik hasita; baina mugimendu hori ez dago gailur batera begira dagoen mailadi bateko urrats gero eta indartsuagoen modura taxututa. Aldiz, oreka ezberdinen arteko harremana da, alternantziarena, gora eta behera ari diren uhinena, kadentzien gora-behera, korlanboaren erritmoan baillitza. Horrek esan nahi du Juan Marirentzat konposizio printzipio hau ez dela bakar-bakarrik ekoizpen bukatuaren formaltasun printzipioa; konstante bat da poema sortarazi duen prozesuaren forman; konstante estilistikoa da, espresio bide konstantea, formarena bezalaxe.
- 2.— Bigarrena ere, lehenengoarekin lotuta dago. Lekuona irakurtzean iruditzen zait bizitzaren taupada KOSMOLOGIKOKI aurkezuta dagoela, dramatikoki bainoago. Drama definitzen eta markatzen duen subjektuaren eta objektuaren arteko jokia betiere hor dago, baina uste dut bere poemetan agertzen den subjektuaren eta objektuaren arteko joko hori ez dela bai subjektua eta bai objektua zeharkatzen dituzten barne pultsioak bezain garrantzizkoa: honako pultsio hau da bizitzaren kosmologia hobekien definitzen duena: mugarik gabeko mugimenduaren eta aldaketaren iraunkortasuna, intentsitate ezberdinez ehoa. Iruditzen zait Lekuonak kezka hau begien aurrean duela ekin diola sorkuntza prozesuari: drama behin behinekoa baita; kosmologia, ordea, amaierarik gabeko prozesua.

Adibide ezin hobea daukazue "Oihu ilunak espiralean" obrako *Begitarte 2.* poeman.

3.— Bere ikuspegi poetikoa printzipio kosmologiko horren isla izan daiteke, eta sentiberatasun eta isiltasun psikiko izugarria adierazten ditu. KREAZIO OSOAREN IKUSPEGIA da, non den-dena, gizon-emakumea eta atomoa, bizitza eta heriotza berdintasun planoan dagoen, non ezerk ezin duen itsusia edo txarra izan, non den dena Lekuonak gehienetan Jainko izenaz ezagutzen duen izaki infinitu baten bizia izan daitekeen.

Batzuetan maitasun, batzuetan bizipoza delturiko energia jainkozko batek mantentzen duen kreaio hori, moraltasun mugatzailerik gabeko kreaioa da Juan Mariren poesian. Bere obran ez dago iruzkin, interpretazio edo filosofiakeria askorik. Aurkezpen lanetan dihardu, eta poema bakoitza ikuspegi hori, modu batera edo bestera, hitzaren prisma ezberdinen konstelazioetan kokatzeko saloa da. Erretorikarik gabe. Eta horrek ere eman egiten dio Lekuonaren hizkerari bere gorentasuna, bere hedadura.

Ikuspegi orokorra da, barne eta kanpo munduei irekia, ezer ukatu gabe, ezer baztertu, ezer ezereztu gabe. Ikuspegi horretan infernuak badu tokirik, mundu honetako milioika galtzaileen isiltasunak bezalaxe. Lekuonaren olerkigintzan uste baino presenteago dago azken urteotako "underground" bizitza. Ez noa adibideak aipatzea, baina ezin isilduko dugu "Mindura gaur" obrako *Meretrix Hila* poema. Asasinaturiko emagalduari eginiko poema ez da kasualitatea.

Lekuonak asmatu egin du gure barruko ateak irekiko dituen hitz misterioitsuak aurkitzen, belearen hegaldia ekarriko digutena, kale kantoiko gizonaren ibilera, paisaia ahantzi baten oroitzapena. Garena egiten gaituen konplexutasuna iradokitzen dakien hitza, gure gorputzean, ibai bateko ura ballitz bezala, unetik unera dabilen musika entzungaitza; gure izaera lheslaria; gure garrantzi Ikaragarria, gure ezereza Ikaragarriagoa ia.

Hitzak hau guztiau istant labur batean eskain diezaguke, gainean atomoaren edo diagrama geometrikoaren sinadura daramala. Ongi da. Baina, horretaz gain, guztia bilduko duen gizakion sinadura bizia badarama, esan dezakegu egiazko poesiarekin topo egin dugu-

la, Juan Mariren kasuan bezala, gizatasunaren sinadurak ematen baitio, beti ere, poesiari bere egitasuna.

III.- BI SURREALISMO

Juan Mari Lekuona gerrak markatu duen belaunaldiko poeta da (kasu honetan hiru gerrek, 1. Mundu Gerrak, Espainiakoak eta 2. Mundu Gerrak), Txekiako Holubekin, Poloniako Herbetekin, Yugoslabiako Vasco Poparekin edo Hungariako János Pillinszkyekin konparatuko nukeena.

Denok dakigu gerren arteko garaian printzipio surrealitek markatu zutela Europako poesia. Poeta hauek guztiek, Juan Marik ere bai, nork bere izaeran sustraituta erreakzionatuko dute fenomeno horren aurrean, gertakizunek izan dituzten ondorioak kontuan hartuta, dela nazio mailan dela gizabanako mailan. Hildako milioi eta milioiek ongi asko erakutsi zuten gizakia animalia politikoa dela. Horregatik nabaritzen da idazle hauengan sentiberatasun berezi bat, honako intuizio hau agerian utzi nahiko lukeena: gu guztiok, neurri handi batean, gure gaitetik dauden erakundeek eta historiaren biktimak garela. Juan Mariren barne transzendentzia sortzailea oroitzen kolektibo horren sufrimenduekin lotuta dago, hori iratzederrengan bezain nabaria ez bada ere beharbada. Irakur itzazue bere *Atabismoak* arloko poemak. Lehenengo biak, batik bat.

Oso oker ez banago, Milosz olerkari poloniarrek, etxeko ataritik soldaduen tiroek kaleko galtzada harriak nola erauzten zituzten ikusten ari zela idatzi zuen, poesiarik gehiena ez dagoela heriotza bizi den mundurako hornituta. Baina bada horretarako gauza den poesia eta, uste dut, Lekuonarena horren lekuko dela.

Lekuonaren poesiaren atzean, herri baten kontzientzia dago, Salvatore Mitxelenak hainbestetan alpatzen zuen arimaz gain, eguneroko bizitzaren ohikeriazkoaren sentimena islatzen duena. Lekuonaren poesiaren gai nagusia zorionerako gauza den izpiritu bizi sufriteduna da, askotan engainatua, oso hauskorra, zentzumeneren segurtasun iruzurtzailleak, absurdurako bidean ere, bizitzen jarraitzera bultzatzen duena. Bizinahi hori da bere poesiaren harribitxia, unibertso osoarekin harremanetan jartzen duena, harreman harmoniatuetan batzuetan, gatazkatsuetan besteetan. Hori da Lekuonaren

bidea, modetatik kanpoko profetena. Horregatik esango nuke lehen aipatu ditudan poeta horiek bezala, Juan Mari ere MUGAKO, FRONTERAKO poeta dela.

Frontera betiere bikoitza dela adierazten digu: bestearekin topo egiteko zubi izan daiteke, besteak arbuiatzeko hesi. Juan Mariren poesiak bidaia kontzeptua eskaintzen digu, gu guztiok batzuetan zubiaren alde batean eta beste zenbaitetan bestean aurkitzen garela adierazteko.

Muga guztiz beharrezkoa dugula esaten digu, mugarik, bereizkuntzarik ezean, identitaterik, formarik, indibidualtasunik ezean, benetako bizitzarik gabe aurkituko ginatkeelako. Artearentzat, poesia-arentzat frontierarena ezinbesteko kontzeptua da, Felipe Juaristik bere "Galderen Geografian" ederki asko adierazi digun bezala.

Haatik, bidaia osoa egin nahi badugu, hortik irten beharrean gaudela adierazten digu, norberaren Odisean.

Esango nuke, Lekuonaren obran, Claudio Magrisek seinalatu dituen bi odisea motak azaltzen direla. Alde batetik, Homerok eta James Joycek kantatu zuten eredu, bidaia zirkularra, etxetik irten, mundua zeharkatu eta azkenean berriz ere etxera, Itacara itzultzen denarena, esperientzia berriagatik aberatsago, baina bere identitatean finkatuta. Bestetik, Bibliako kontzeptua dago, bidaia zuzenarena, etxera itzuli gabe, infinitura edo ezerezera doan geziarena, agian bidean nortasun seinaleak aldatuta, galduta dabilenarena.

Lekuonaren poesian ikusten da frontera idolo ere izan daitekeela bestea arbuiatzeko hesi gisa erabiltzen dugunean. Poesia hain euskalduna idatzi izan arren, horrela hitz egiterik badago bederen, Lekuona ez dago identitatearekin modu makur batean obsesionatuta. Lekuonaren zubiak mestizoak dira. Bere obra guztia irakurri besterik ez dago.

Bere teknika poetikoan (miaketan jarduteko erabiltzen duen behin-behineko askatasun malguan) munduarekiko irekitasun-kodea irakur dezakegu, barne munduarekiko nahiz kanpokoarekiko, minari bizkar eman gabe, funtsezko informazioa alboratu gabe, hitzen eta irudien tirania mekanikoari men egin gabe, erne, gezurrezko eta egiazko poesiaren marrak ongi definitzearen.

Hiru gerren historia gainean daramatenek badakite bizirik ego-teak zer esan nahi duen, zer suposatzen duen.

Beharbada horregatik ikusten da Lekuonaren poesian hain garbi erretorikaren purga. Lehen, phanopoela, logopoela eta melopoelai buruz hitz egin dugunean aipatu dugun bezala, bere poesia estrategiaz beterik dago: nola egin esanahia ozena eta entzungarria, isiltasuna hautsi gabe; nola etxeratu nekez nabari daitezkeen behin-behineko seinaleak; nola jarraitu esploratzen, huts egin gabe, baina ezin direla behin-betiko erantzunak eman dakienaren tenorean. Horrela sortu du bere-berezko espazio txikia, ironikoa askotan, artelan lirikoa, non gizadiak bere burua errespetatzen ikas dezakeen, baina beti ere, modu apalean.

Ironia aipatu dut, giza osotasunari eusteko bitarteko gisa erabiltzen duela uste dudalako. Juan Mariren hitzek bidearen bila dabiltzan erromesen itxura ematen dute sarritan, egindako hutsei adi, dramatikoki eta kosmologikoki modu barnekoian bizirik, harkaitzetan etxea jarri duen itsasoko gizaki koittadu bat ballra bezala, antenak hedatuta, itsasoaren botere ikaragarria atzeman irriki bizian. Bada arrazoirik analogia hori hautatzeko orduan. Juan Mariren obran halako kreazioaren aurreko giroa, "feeling" a dago, bera han egona izan balitz bezala dinamismoak eta formulak kreaziorako prest zeudenean, modu zatikatuan, ezer sortu gabe oraindik. Nik horrela ikusten ditut bere poema asko eta asko, eta ez Mimodramak eta Ikonoak liburukoak bakarrik. Natura eta gizakiak gutxitan agertzen dira bere poesian oso-osorik; erromes bakartiak dira gehienetan, destino eza-gunago baten bila.

Bere poesia musikaren mundutik hurbil dago. Kanpoko mundutik ateratako zeinuak eta formak erabiltzen ditu, konbinatu egiten ditu progresio eta simetria misterioitsu batzuen bitartez, baina beti gelditzen zaigu halako intuizio bat: den-denak izpirituaren eta bihotzaren mundutik sortuak direla, han etxera daitezkeela.

Askotan jolasaren itxura hartzen dute, Kopla Zaharren arabera idatzitako poematxoetan bezala: asmakizun, jolas, istorio. Hizkuntzaren atzeko hizkuntza unibertuala; eta hitzen kodearen egitura galtzen duenean, hieroglifiko gisa eskaintzen dizkigu.

Eta orain arte hirugarren arlo honetan esandakoan oinarrituta iristen gara Lekuonaren poesiaren beste ezaugarri garrantzizko batera, bere surrealismo bizira, lehen aipatu besterik egin ez dugun surrealismora. Denok dakigu zertan datzan surrealismo literarioaren muina: adimenak, bizitzako gora-beherekin libratu behar duen lehia

baztertuta, galdu egiten du lehia horretatik datorkion erdigune batez-
 ratzalea; errenditu, murgildu egiten da iruditeria arbitrario baten
 ametsezko isurian. Hori da surrealismo literarioa. Aldiz, herri-kondai-
 raren surrealismoak errealtate koherentearen dimentsiora bidaltzen
 gaitu, hor ikusten dituelako sustraituta, bilduta, ulermenaren "X"
 izpiak. Lekuonaren poesiari zakur usnalarri baten antza hartzen diot.
 Oihartzuarrak badauki ordenarik eza eta itsusitasuna gure garai haue-
 tako zantzuak direla, eta garai honetarako zakur izatea egokitu zaiola,
 bere barren-barrenetik irten eta zoko eta bazterrak miaztea, zabo-
 rren arteko gaitzak bere gordelekutik kanpora egin dezan.

Arlo honetan, Juan Mariren poesiari Wislawa Szymborskaren
 azken bi poema liburuen antza handia hartu diot, poesia probokatzai-
 lea da, ezin atzeratu ditugun galderak egiten dizkigu. Horrela baieza-
 tzen du gure eskubiderik oinarritzkoena, galderak egiteko eskubi-
 dea.

Ez nuke luzaz jardun nahi puntu honetan, baina uste dut hain
 atomizatuta eta baloreen aldetik hain batasunik gabe dagoen gizar-
 tean, Juan Marik ongi ulertu duela, bere ikuspegi eta baloreei uko
 egin gabe, gure sasoi honen polifonia eta polihistoria islatzea egokitu
 zaiola eta hori izan dela bere zereginik nagusienetakoa. Halako egoe-
 retan, poesiak badu krisiaren sakoneraino jaisteko rola ere. Leku-
 onak ez dio uko egin lan horri, bere obraren "Ibilaldia-Itinerario" argi-
 talpen kritikoan idatzi zuten gehienek azpimarratu duten bezala.

Olerkaria ez da errenditzen ametsezko isurira. Herri kondairaren
 surrealismoko metamorfosien munduan arazoak bideratu egiten
 dira, konpondu, eta irtenbidea betiere praktikoa da. Surrealismo
 mota hau, horrela deituz badago bederen, lurrarekin estu-estu
 loturik dagoen miaketarekin bat dator. Baina ez da gure arteko
 fenomenoa bakarrik. Seamus Heaney, Wallace Stevens eta Wole
 Soyinkarengan ere oso garbi ikus daiteke, eta zer esanik ez, Ted
 Hughesengan, batik bat Sylvia Plath-en surrealismoarekin konpa-
 ratzen badugu, adibidez. Lekuonaren poesia topaketarako deia da,
 ahaztuta dauzkagun topaketak egin behar ditugula dio, edertasu-
 nean eta askatasunean. Bizitzari zentzua eta edertasuna emateko
 arteak lokailuen bila bidaliko gaitu, pertsonak eta tokiak, irritsak eta
 oroitzapenak lotzera, askotan ia ezin nabari daitezkeen xehetasunen
 bitartez. Eta, gure ahaleginari norabide berri bat eman nahi badlogu,

porrotaren errealitatea ere kontuan hartu beharko dugu, espero ez den porrota baita gaizkien suntsi gaitzakeena.

Gogora Itzazue *Ile Adats 2*-ko bertso hauek:

*"Eta poetaren kanta datorkit gogora:
Iluna suz marka dezagun;
eta gurekin ditzagula
babesa eta beroa eta hasperena.
Hona gu gauean isilpekoak entzuten,
agertarazten, bakardadetik askatzen..."*

IV.- BILUZZASUN ISILA

Lehen, Lekuonak egin duen erretorikaren purgaren seinale gisa bere olerkigintzaren honako estrategia alpatu dut: nola egin esanahia ozena eta entzungarria isiltasuna hautsi gabe.

Gogoan dut behin János Pllinszyk idatzi zuena: "Isilik egongo banintz bezala idatzi nahi nuke". Juan Mari Lekuonarengan ere, bere belaunaldiko poeta handi askoren artean bezalaxe, uste dut kezka hori oso nabaria dela, isiltasun pertsonala ia obsesio bihurtzeraino. Horrela jokatzeko dute azken egia beraien bitartez hitz egiten duen arte isilik dirauten santoi indio horiek, horrela jokatu zuen Sokratesek epaileen aurrean, edo Kristok, salatu zutenean. Isiltasuna, askotan, hitz egiteko modurik ozenena izan daiteke.

Lekuonaren poesian, isiltasunak aurpegi ezberdin ugari hartzen ditu. Biluztasuna da horietako bat, niretzat garrantzizkoena.

Bere poesiaren izpirituak Kristoren gurutzeko jarrerarekin aurrez aurre jartzen gaitu, biluztasunarekin, hain zuzen. Bere isiltasuna oihuaren ondorengo gurutzeko isiltasuna da, artifiziorik gabea. Egiatzko zintzotasun artistikoaren isiltasuna, bizitza luze bateko esperientziak "egia", "errealitatearen" eta "ulermenaren" salneurria igo balu bezala, hitz arruntek ordain dezaketenetik haratago. Isiltasun eginiko biluztasun etikoa.

Isiltasun mota hori Ted Huguesek "Auschwitz ondoarengo hitza" gisa definitu zuen behin Coventry Unibertsitatean emandako hitzaldi batean. Denok ezagutzen ditugu garai latz haletako egoerak burdin goriz markatutako olerkariak, musikariak, eskultoreak, Leo-

nard Baskinen marrazkiak begien aurretik ezin kendurik ibili izan balira bezala. Lekuonak ere, haletako askorekin batera, beste dimentsiotara eramaten du arazo hau bere olerkigintzan Jainkotasunaren dimentsio zaharrago eta mingarriago batera, bere kontzientzia erlijiosoak horretara bultzatuta.

Honekin ez dut esan nahi bere poesia, bere izaeraren barrenean halabeharrez kristaua denik. Kendu egingo nizkioke adjektiboak. Bere poema asko eta asko Jainkoari eginiko oihuak dira, baina ez dela existitzen ematen duen Jainko bati eginak dira, Jainko inmanente bati eginak, dogmatismoetatik urruti. Ausentzien Jainkoa, sarritan, kontsolamendurik gabea. Eta Juan Mari Jainko horren krea-zioa kantatzen duenean, olerkariak hain maite duen naturak bezainbateko tokirik dute kontzentrazio landek, fisikak eta ukazioek. Agian horrexegatik du Jainko horrek, Lekuonaren poesian, benetan inporta duen atributua: Egia izatearena.

Poema horietan kosmosa aparte uzterik balego, esango genuke terminorik sinpleenetan iristen garela Egia horretara: sufritu dugunaren, sufritzen dugunaren, sufrimendu horretan partaide direnen birtartez. Lekuonarengan, egiaren biluztasuna intentsitate izpiritualik handienarekin lotzen da. Eta halakoak dira bere poemetako epifaniak. "*Errota zahar maitea, uraren ertzean...*" Poema askotan, orain-txe esan dugun bezala, diamantezko erdigune berbera aurkitzen dugu: apokalipsiaren ondorengo isiltasuna; isiltasun horretan gurutzeko iltzeek oraindik eskuetan jarraitzen dute, zauriak ezin du hitz egin. "*Negar egiten dezu alea txehetzean...*" Uste dut Lekuonaren sentimen erlijiosoaren argia diamante ikaragarri horren distira dela. Eta hori adierazteko erabiltzen dituen sinboloak (eta bere obra josita dago) sagaratu bihurtzen dira, kultu erlijiosorako eginak balira bezala. Juan Mari mitoen poeta baita, eta behin eta berriro adierazten digu mitoak, bizi nahi badu, bere estereotipoa, bere kartolizko lilura desmitifikatu beste erremediorik ez duela. Lekuonaren poesiak modu oso gogorrean desegiten ditu gure Euskal herriko ustezko paradisu ukitu eta kutsatu gabeak, Faulknerrek eta William Styronnek Mississippirekin egin duten bezala edo Toni Morrisonek fantasiazko Oklahomarekin.

Juan Mari berak aitortu digu "Ni = bizi nahi" formulazioarekin identifikatzen dela, teilhardismoaren, eskatologiaren susmo antropologikoaren eta betiko existentzialismo ardurati eta urduritsuaren ara-

bera". Badirudi hitza ordaindu behar izana obsesio bilakatu zaiola, bizitzarekin egin nahi duela hitzaren ordaina. Nik susmo hori hartu diot bere poesiari eta agian horregatik egin zait beti ere hain erakar-garria, erronka existentzial baten hitza delako. Juan Mari euskal post-modernitatearen poeta da, desengainua esperantza malenkoniatsu eta lehiakorren modura hartzen duela. Lekuonaren poesiak gerora proiektatzen gaitu gizakia historiarekin eta naturarekin baketzeko, hau da, bere ahalbide eta pultsio guztiekin.

Ematen du Juan Marik bi eskuez jolasten duela joko hau: alde batetik, bere indar poetikoaren eskuinean, gure azken destino itxaropentsuaren errebelazioa dago; bere ezkerrean, ordea, askoz giza-koiago eta minduagoa, zentzukien munduak sortzen dion pathosarekiko sentimendu indartsua dago, mistikoa ia. Juan Mari Lekuonaren poesiak munduaren joan-etorrien itzalak kantatzen ditu. Bizitzari eta historiari zerbait handia falta zaiola xuxurlatzen digu, erredimitu beharreko zerbait, iraultza historiko guztien asmoetan eta poeten irritsetan presente egongo dena. Bizitza egiazkoagorik ezaren zauria, gauzen atzetik zerbait hobeago baten promesa dagoela gogorarazten diguna.

Horregatik, Lekuonaren poesiak, hondoa jo duen itsasontzi naufrago baten hondakinak ekartzen dizkigu gogora, uhinek hondartzaratuak, dirdaitsu batzuetan euriaren eta kresalaren jolas ironikoel esker, sinesgarritasuna bukatu zaien merkatariak baikinan, zorren eta hartzekoen zenbakiak nola berdindu ez dakigula.

Lekuonaren poesian aipatzen ari garen kontrajartze horrek izugarrizko intentsitatea hartzen du eta, askotan, barrua agerian jartzen dugunean bakarrik gerta dakigukeen antzaldatze pasibo baten itxurarekin aurkezten zaigu. Puntu honetara iritsi eta arimaren botereak azken ertzari begira jartzen direnean, orduko larriminak eta pozak bereiztezinak direla dirudite. San Joan Gurutzekoak eta poeta mistiko sufi askok erakutsi digutena gertatzen zaio Lekuonari ere, heriotza mistiko horretatik hurbilen dagoen momentua bihurtzen dela sorkuntzarako momentu egiatiena.

Ez dakit ondorioa kontsolagarria den edo ez, baina nik uste dut Lekuonaren poesiak islatzen duen kristau fedean ez dagoela fede horren misterioak eta giza minaren kontzentrazio landak lotzeko heriotza mistikoa beste modurik.

Bukatzer a noa. Juan Mariren obraren zenbait giltzarri –nik ikusten ditudan modura, bederen- aurkitzeko egin dud an bidaia labur honetan, konturatu naiz puntu asko gelditu zaizkidal a ukitu gabe.

Halako bizitasun sinboliko ikaragarritzko poesiak, ongi landutako harribitxiak bezala, norabide askotara bidaltzen du argia. Birminghamen, orain urte batzuk, mundu zabaletik etorritako zenbait kontalari biltzen zituen karpa handi baten azpian pakistandar bati entzundako istorio labur batekin bukatu nahi nuke. Geografia aldatu besterik ez dut egin.

Matxinbentan bazen behin baserritar oso, oso pobrea, heriotzako ordua heldu zitzaionean etxea eta zilarrezko hiru txanpon besterik ez zeukana. Bere hiru semeei deitu eta txanpon bana eman zien, esanez:

– Txanpon horrekin ganbara beteko duen zerbait erosten duenarentzat izango da etxea.

Azpeltia aldera egin zuten hiru semeek. Bat gurdikada lastoa-rekin etorri zen baina lastoak ganbara erdia baino ezin izan zuen bete. Bigarrenak lumaz betetako zakuak erosi zituen. Alferrik. Hirugarrenak gaua iritsi arte itxaron zuen. Krisellua piztu zuenean ganbara osoa argiz bete zen.

Lekuonaren poesiaren inguruan egin ditugun gogoeta hauek gaua zertxobait argitzeko ballagarri izan badira, bete dute beren helburua: Juan Mariren poesiari darion argia hona eta hara hedatzea, zertxobait gizatiarrago egingo gaituen argiaren polena.

egi, mami, biur da
 lorenaren mutiak aldatu beza
 baratx zairra baratx berr

Goina gara mundurazkoetak poetak Jainkoaren bizitasuna nabarmentzen du. Eta bizitasuna ez bada, unibramendua. Baina edo bestera, Jainko hori oso uruti dago, ez du erantzuten, ez du gure sultituaren gureko arretarik erakusten. Halatu gerra ondorengatik poetak, poetak beldu egin dira edo bizitasuna hantzen dute, baina sin demagutu horretan hantat oinaze eta nardoten ukenak beldu nahian. Goina hantbesterandio bizitasuna ez da erantzunaria. Sabe-tore Nibelearenaren aigun zorra, gertan berarek eta bira seme gertu izanaren munduak edantz miakotzen aritu eta gero, berarek itzen da gauera, eta oihu negarrik potatzen ditu bereak. Hain da